

IBAD, 2023; (15): 80-91

<https://doi.org/10.21733/ibad.1272044>

Derleme Makale / Review Article

Afet Sonrası Durumlara Yönelik Hazırlanan Psikososyal Destek Uygulamalarının ve Çalışmalarının İncelenmesi

Review of Psychosocial Support Practices and Practices Prepared for Post- Disaster Situations

Şule Aksoy^{1*}

Zekavet Kabasakal²

* Sorumlu yazar

Corresponding author

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye,

Master Degree Student, Dokuz Eylül University, Turkey

suleaksoy2000@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7336-0945>

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye,

Assoc. Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Turkey

zekavetkabasakal@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3450-1060>

Makale geliş tarihi / First received : 12.04.2023

Makale kabul tarihi / Accepted : 13.06.2023

80

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.

2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

3- Makalemizde açık erişimli çalışmalar sistematik derleme yöntemi ile araştırılıp analiz edilmiştir. Bu sebeple makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

This article was checked by *iThenticate*. Similarity Index 12%

Atıf bilgisi / Citation:

Aksoy, Ş., & Kabasakal, Z. (2023). Afet sonrası durumlara yönelik hazırlanan psikososyal destek uygulamalarının ve çalışmalarının incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 80-91.

ÖZ

Türkiye’de son yıllarda yaşanan afetler kayıplara ve toplumsal boyutta etkilere sebep olmaktadır. Birçok can kaybına sebep olan depremlerden Türkiye’ nin büyük kısmı çeşitli açılardan etkilenmiştir. Bu durumda, bireylerin afetin psikolojik etkilerini atlatabilmelerine destek olabilecek psikososyal destek uygulamaları büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı, afet sonrası durumlara yönelik hazırlanan psikososyal destek uygulamalarını ve afet sonrası psikososyal destek konusunu ele alan çalışmalarının incelenerek bu alanda geliştirilecek psikososyal destek uygulamalarına ışık tutmaktır. Belirtilen amaç doğrultusunda afet sonrası durumlara yönelik hazırlanmış psikososyal destek uygulamalarının ve çalışmaların belirlenmesi için Google Akademik, YÖK Ulusal Tez Merkezi, PubMed, Researchgate veri tabanlarından “afet”, “afet sonrası”, “psikososyal destek”, “psikososyal müdahale”, “afet sonrası psikososyal destek”, “Türkiye’ de afet sonrası” ve bu kavramların İngilizce karşılıkları aratılarak 26 çalışmaya erişilmiştir. Erişilen çalışmalardan 20’si yurt içi literatürde, altısı yurt dışı literatürde yer almaktadır. İncelenen çalışmalar sonucunda, afet sonrası psikososyal destek uygulamalarının ve çalışmalarının genellikle afetten etkilenen bireylerin tamamına yönelik hazırlandığı; toplumun farklı kademelerine, yaş gruplarına, mesleklere, afet bölgesinde görev alan çalışmacılara yönelik sınırlı sayıda uygulama ve çalışma yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Afet sonrası psikososyal destek uygulamalarının toplumun kademeleri özelinde; yaş, meslek, afetten etkilenme seviyesi göz önünde bulundurularak yapılandırılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler

Afet, afet sonrası, psikososyal destek, psikososyal müdahale.

ABSTRACT

The disasters that have occurred in Turkey in recent years have caused losses and social impacts. The most of Turkey has been affected by earthquakes that cause many losses of life in various ways. In this case, psychosocial support practices that can support individuals to overcome the psychological effects of the disaster are important. The aim of the study is to shed light on the psychosocial support practices prepared for post-disaster situations and the psychosocial support practices to be developed in this field by examining the studies that address the subject of post-disaster psychosocial support. In order to determine psychosocial support practices and studies prepared for post-disaster situations in line with the stated purpose, Google Academic, YÖK National Thesis Center, PubMed, Researchgate databases from “disaster”, “post-disaster”, “psychosocial support”, “Psychosocial intervention”, “post-disaster psychosocial support”, “post-disaster in Turkey” and the English equivalents of these concepts were searched and 26 studies were reached. Of the studies accessed, 20 are in the domestic literature and six are in the foreign literature. As a result of the studies examined, it has been concluded that post-disaster psychosocial support practices and studies are generally prepared for all affected individuals; a limited number of applications and studies are carried out for different levels of society, age groups, professions, and employees working in the disaster region. Post-disaster psychosocial support practices may be proposed to be structured by considering the age, occupation, and level of disaster impact in the context of the society.

Keywords

Disaster, post-disaster, psychosocial support, psychosocial intervention.

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu (TDK)'nin tanımına göre afet, çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım olarak tanımlanır (TDK, 2023). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nin açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğündeki afet tanımında ise afet, toplumun tümünde ya da belli kesimlerinde fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara sebep olan, olağan hayat akışını ve bireylerin faaliyetlerini durduran veya aksatan, etkilediği toplumun baş edebilme düzeyinin yetersiz kaldığı doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olay olarak tanımlanır. Aynı zamanda AFAD afeti bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuç olarak nitelendirir (AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, 2023). Türkiye’de tarih boyunca deprem, heyelan, sel, çığ gibi afetler büyük yıkım ve kayıplara yol açmıştır. En fazla hasar ve kayba neden olan afet ise deprem olarak görülmektedir. Bu sebeple bu çalışma genelinde genellikle “deprem” doğal afeti ele alınmıştır. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü’nün raporlarında Türk tarihinde 1903-2014 yılları arasında ölçülen büyük depremlerin ve depremlerde oluşan hasar, kayıpların listesi yer almaktadır. Bu listeye göre yakın tarihte gerçekleşmiş ve toplumsal sarsılmaya sebep olmuş depremlere 1999 yılı Gölcük ve Düzce depremleri örnek verilebilir. 1999 depremleri ardından 2011 yılında Van’da meydana gelmiş olan 7,2 büyüklüğündeki deprem de büyük yıkım ve zarara yol açmıştır. 2020 yılında Elazığ ve İzmir’de meydana gelen depremler de yine yıkıma ve can kaybına sebep olan depremler arasında yer almaktadır (Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, 2023.) Bu depremlerin etkileri farklı boyutları ile halen yapılan çalışmalara konu olmaktadır. Son olarak Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olarak 7,7 ve 7,6 büyüklüklerinde iki deprem meydana gelmiştir. Bu depremler sebebiyle Türkiye’nin 11 ilinde büyük çaplı yıkımlar yaşanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanan 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu’nda yer alan verilere göre 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde 48 binden fazla insan hayatını kaybetmiş ve yarım milyondan fazla bina hasar görmüştür (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Yaşanan bu büyük depremlerin ardından ülkenin büyük bir kısmı farklı açılardan etkilenmiştir. Afet sonrası konusunda yapılmış çalışmalar incelendiğinde, bireylerin afetlerden yaralanma ve maruz kalma gibi fiziksel boyutta, mülk kayıpları gibi gizli boyutta olmak üzere iki türde hasar alabileceği görülmektedir (Eyre, 2008). Büyük afetlerin ardından uygulanacak psikososyal destekler bireylerin psikolojik sağlıklarını korumaları açısından büyük önem taşımaktadır. Kuruluşlar Arası Daimi Komite (IASC / Inter-Agency Standing Committee), Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek El Kitabı’nda psikososyal destek kavramını, kişilerin psikososyal iyilik hallerini korumak ve herhangi olası davranış bozukluklarını önlemek ve/veya gidermek amacıyla yapılan her türlü içsel ve dışsal destekleri kapsayan bir faaliyetler bütünü olarak tanımlamaktadır (Kuruluşlar Arası Daimi Komitesi / ISAC, 2007; akt. Özcan, 2018). Psikososyal desteğin bireysel olarak psikolojik iyilik hallinin oluşturulmasına ve korunmasına yönelik sağlanabilmesinin yanı sıra toplum ve aile bütününde iletişimin verimli bir şekilde sağlanıp, ilişkilerin sağlıklı şekilde kurulması ve yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Aile Bakanlığı, 2018).

Türkiye’de son yıllarda meydana gelen afetlerin ardından, afet sonrası durumlara yönelik geliştirilen psikososyal destek uygulamaları ve bu uygulamaları ele alan çalışmalar artış göstermiştir fakat Türkçe literatürde birden fazla afet sonrası psikososyal destek programını inceleyerek değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile afet sonrası durumlara

yönelik hazırlanan psikososyal destek uygulamalarını ve afet sonrası psikososyal destek konusunu ele alan çalışmaların incelenerek bu alanda yeni geliştirilecek psikososyal destek uygulamalarına katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemleri başlığı altında yer alan sistematik derleme yöntemiyle afet konularında yapılan psikososyal destek çalışmaları analiz edilmiştir. “Sistematik derleme, alanında uzman kişiler tarafından elde edilebilir en iyi araştırma kanıtını belirlemek için benzer yöntemler ile yapılmış çok sayıdaki araştırmanın yapılandırılmış ve kapsamlı bir sentezidir” (Karaçam, 2013, s.26). Bu kapsamda afet konularında geliştirilmiş, uygulanmış ya da değerlendirilmiş araştırmalar çalışmaya dahil edilmiştir. İncelenen çalışmalar Tablo 1’de sınıflandırılarak analiz edilip raporlaştırılmıştır.

Afet konularında yapılan psikososyal destek çalışmalarının belirlenmesi için Google Akademikte “afet”, “afet sonrası”, “psikososyal destek”, “psikososyal müdahale”, “afet sonrası psikososyal destek”, “Türkiye’ de afet sonrası” kavramları; YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından “afet”, “afet sonrası” kavramları, PubMed veri tabanından “disaster”, “after disaster”, “psychosocial support” kavramları, Researchgate veri tabanından “afet” ve “disaster” kavramları aratılarak 26 çalışmaya erişilmiştir. Erişilen çalışmalardan 13’ü makale 9’u yüksek lisans tezi, 4’ü yönerge, kılavuz, müdahale kitabıdır. 2001-2022 yılları arasında yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. İncelenen çalışmalarla ilgili elde edilen bulgular aşağıda sıralanmaktadır.

BULGULAR

Tablo 1. Afet Konularında Yapılan Psikososyal Destek Programlarını Ele Alan Çalışmalar

Araştırma Kodu/ İsmi	Yazar(lar) ve Yıl	Çalışma Grubu	Ülke	Değişkenler	Veri Toplama Araçları	Araştırma ve Veri Analiz Yöntemi
A1/ Afetlerde Psikososyal Hizmetler: Marmara ve Van Depremleri Karşılaştırmalı Analizi	Altun (2016)	Afet sonrası uygulanan psikososyal destek çalışmaları	Türkiye	Afetin türü, depremin yılı ve konumu	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A2/ Afet ve Acil Durumlarda Akut Dönem Psikososyal Destek Müdahaleleri	Şen (2022)	Afet sonrası akut dönemde uygulanan psikososyal destek çalışmaları	Türkiye	Psikososyal desteğin uygulanma zamanı	Literatür tarama, mesleki saha tecrübesi	Nitel araştırma yöntemi
A3/ Afet Sonrası Psikososyal Destek Uygulamaları	Aydın (2014)	Afet sonrası uygulanan psikososyal destek çalışmaları	Türkiye	Afet türü, afet yılı	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A4/ Koronavirüs Salgın Sürecinde ve Afet Dönemlerinde Psikolojik Destek Hizmeti: Aile-Odaklı Psikolojik Müdahale Programı	Genç, Turhan ve Tanhan (2021)	Afet sonrası uygulanan bireysel ve ailelere yönelik psikososyal destek çalışmaları	Türkiye	Afet türü, çalışmaların hedef kitlesi	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A5/ Afet Odaklı Acil Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Türkiye’ye Yönelik Bir Model Önerisi	Seyyar ve Yumurtacı (2016)	Almanya ve İngiltere’ de afet sürecinde uygulanan manevi sosyal hizmetler	Türkiye	Çalışmaların yapıldığı ülke, çalışmaların odak yaklaşımı	Literatür taraması	Nitel araştırma yöntemi
A6/ Afetlerde Sosyal Hizmetler	Özçelik (2020)	Afetlerde sosyal hizmet çalışmaları	Türkiye	Uygulanan sosyal hizmetin türü	Literatür taraması	Nitel araştırma yöntemi
A7/ Afetlerde Psikolojik Destek İçin Psikolojik Danışmanlara Yönelik Çevrimiçi Eğitim Geliştirilmesi	Erdur Baker, Yıldırım ve Altun (2018)	Çeşitli eğitim düzeylerinde ve farklı iş kollarında çalışan psikolojik danışmanlar	Türkiye	Psikolojik danışmanların ihtiyaçları	Psikolojik Danışmanların İhtiyaç Analizi Anketi, Engelli Grupları İhtiyaç Analizi Belirleme Görüşme Formu, Öğrenme Nesnesi Değerlendirme Ölçeği, Kullanışlılık Değerlendirme Anketi, Memnuniyet Anketi, Literatür tarama	İstatistiksel analiz, odak grup görüşmesi

A8/ 2020 Elazığ Depremi: Depremzedelere Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	Tursun (2021)	Afetlerden sonra uygulanan manevi danışmanlık hizmetleri, 2020 Elazığ depreminden sonra uygulanan manevi danışmanlık hizmetleri	Türkiye	Psikososyal hizmetin türü, depremin konumu-yılı	Literatür tarama, Gözlem	Nitel araştırma yöntemi
A9/ Yardım Edenlere Nasıl Yardım Edilecek?: Afetlerde Çalışan Profesyonellerle Bütünleyici Grup Terapisi Uygulamaları	Güre (2022)	Afetlerde çalışan profesyonel çalışanlar	Türkiye	Psikososyal müdahale türü, afetlerde çalışan profesyonellerin geçirdikleri ruhsal bozukluklar	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A10/ Deprem'den Sonra Yaşantının Normalleşme ve Psikososyal Destek Süreci İçin Bir Model	İlhan (2015)	Temel Afet Bilinci Eğitimi çalışmasına ait bilgiler, deprem kayıtları, yapı kayıtları	Türkiye	İzmir ilindeki deprem sıklığı, sayısı, toplumun Temel Afet Bilinci Eğitimi verilen çeşitli kesimleri	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A11/ Afetlerin Psikososyal Etkilerinin Yönetimi	Acı ve Kutlu (2018)	Afetlerin psikososyal etkileri ve psikososyal yaklaşımı ele alan çalışmalar	Türkiye	Afetlerin çeşitli psikososyal etkileri	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A12/ Van Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi	UNICEF (Kalaycıoğlu, Karancı, Yılmaz, Şahin, Akyıldırım, Ergenç) (2015)	Van Erciş depreminden etkilenmiş bireyler ve aileler	Türkiye	Uygulanan eğitimlerin psikososyal etkililik alanları	Hane halkı anketleri, personele yönelik çevrimiçi anketler	ANOVA analizi
A13/ Psycho-Social Support in Situations of Mass Emergency	Seynaeve (2001)	Çeşitli ülkelerde yaşanmış acil müdahale gerektirmiş toplumsal olaylar, afetler	Belçika	Afetlerden sonra bireylerin ihtiyaçlarının kapsamı	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A14/ Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings	Inter-Agency Standing Committee/ IASC (Rochanakorn) (2007)	Toplumu etkileyen acil müdahale gerektiren olaylar ve afetler	İsviçre	Afetin türü, müdahale gerektiren olayın türü	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A15/ Psychosocial Care for People Affected By Disasters And Major Incidents	NATO (Stok) (2008)	Toplumu etkileyen büyük olaylar, çatışmaları, afetler ve terörizm	NATO ülkeleri	Psikososyal- psikolojik müdahalenin süresi, afetin- olayın türü	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A16/ TENTS Guidelines: Development of Post-Disaster Psychosocial Care Guidelines Through a Delphi Process	Bisson, Tavakoly, Witteveen, Ajduoviç ve diğerleri (2010)	Afet sonrasında psikososyal değişkenleri ele alan çalışmalar	Türkiye	Psikososyal müdahalenin türü	Literatür tarama, Anket	Nitel araştırma yöntemi, İstatistiksel analiz
A17/ Post-Disaster Psychosocial Services Across Europe: The TENTS Project.	Bisson, Tavakoly, Witteveen, Ajduoviç ve diğerleri (2012)	Afet sonrasında psikososyal değişkenleri ele alan çalışmalar	İsviçre	Psikososyal müdahalenin türü	Literatür tarama, Anket	Nitel araştırma yöntemi, İstatistiksel analiz
A18/ Post-Disaster Mental Health and Psychosocial Support in the Areas Affected by the Great East Japan Earthquake: A Qualitative Study	Seto, Nemoto, Kobayashi, Kikuchi, Honda, Kim, Kelman ve Tomita (2019)	Doğu Japonya depremi sonrasında sağlanan psikososyal destek çalışmaları	Japonya	Psikososyal destek türleri	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A19/ Afet Müdahale Ekipleri İçin Psikososyal Beceri Kazanımı Programının Hazırlanması ve Etkililiğinin İncelenmesi	Arasan- Özbay (2015)	ASYA Arama Kurtarma Ekibinden 28 görevli	Türkiye	Psikolojik dayanıklılık düzeyi	Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu	Whitney U- Testi, Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi
A20/ Türkiye'de 1999 Marmara Depremi'nden İtibaren Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Uygulamalarının Gelişimi	Serhat (2021)	1999 Marmara Depremi'nden sonra ortaya konulan psikososyal destek çalışmaları, kurumsal raporlar, alan araştırmaları ve internet kaynaklarından elde edilen veriler	Türkiye	Psikososyal desteğin kapsamı	Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A21/ Afet Sonrasına Yönelik Psikolojik İlk Yardım	Pozam (2022)	Psikolojik ilkyardım konusunda saha deneyimi olan 20 uzman	Türkiye	Meslek, afete maruz kalma durumu, yaş, eğitim seviyesi	Yarı yapılandırılmış mülakat, Sosyodemografik ve Mesleki Bilgi	Kalitatif analiz

Uygulaması'nın Geliştirilmesi ve Uygulanması					Formu, Uygulama Değerlendirme Formu	
A22/ Afetlerde Psikososyal Hizmetlerin Etkililiği: Türk Kızılayı ve 2005 Pakistan Depremi	Kılıç (2005)	114 katılımcı	Türkiye-Pakistan	Depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu düzeyleri, afetlerle başa çıkma algıları	Siviller İçin Travma Sonrası Stres Bozukluğu Kontrol Listesi, Manifest Anksiyete Ölçeği, Beck Depresyon Ervanteri, Özsaygı Ölçeği, Bilgi Formu	İstatistiksel analiz
A23/ Acil Yardım Afet Yönetimi Programı ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Arasındaki İlişkisi	Tatoğlu (2020)	Acil Yardım Afet Yönetimi lisans programı, Acil Durum Afet Yönetimi ve Sivil Savunma İtfaiyecilik ön lisans programlarında öğrenim gören 199 öğrenci	Türkiye	Psikolojik dayanıklılık düzeyi	Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	ANOVA, Tukey
A24/ Afet ve Acil Duruma Maruz Kalmış Bireylerde Psikososyal Destek Uygulamalarının Bireylerin Günlük Yaşantısına Dönüş Sürecindeki Etkinliğinin Araştırılması	Çoban (2020)	Afet ve acil duruma maruz kalmış 18 kişi	Türkiye	Cinsiyet, yaş, medeni durum, afete maruz kalınan yaş, eğitim durumu	Görüşme formu, Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A25/ 2011 Van Depremleri Sonrası Ortaöğretim Öğrencilerine Yönelik Psikososyal Destek Çalışmalarının Değerlendirilmesi (Erciş İlçesi Örneği)	Çağlar (2013)	320 lise öğrencisi	Türkiye	Öğrenim kademesi- sınıf düzeyi, cinsiyet	Anket, Literatür tarama	Nitel araştırma yöntemi
A26/ Türkiye'de Afet ve Acil Durumlar Sonrası Yürütülen Psikososyal Müdahalelerin Analizi ve Psikososyal Müdahale Önerisi	Ramazano (2016)	Çeşitli meslek gruplarına mensup 37 kişi, 1999 depremlerinden sonra uygulanan psikososyal müdahale çalışmaları	Türkiye	Meslek, cinsiyet, eğitim durumu, psikososyal müdahalelere katılma durumu	Psikososyal Soru Formu	Ki-Kare Analizi, Nitel araştırma yöntemi

Tablo 2. Çalışmaların yurt içi/yurt dışı alan yazın dağılımı

	N*
Yurt içi alan yazın	20
Yurt dışı alan yazın	6

*Araştırma sayısı

Tablo 2'de afet konularında yapılan psikososyal destek çalışmalarına ilişkin araştırmaların yurt içi ve yurt dışı alan yazına göre dağılımları yer almaktadır. Buna göre araştırmaların 20'si yurt içi alan yazın, 6'sı yurt dışı alan yazın içerisinde yer almaktadır.

Tablo 3. Araştırmaların içeriklerinin dağılımı

Araştırma içeriği	N*
Mevcut psikososyal destek programlarının incelendiği çalışmalar	15
Yeni bir psikososyal destek programı içeren çalışmalar	11

*Araştırma sayısı

Tablo 3'te araştırmaların içeriğinin dağılımı bulunmaktadır. Tabloya göre çalışma içeriğinde, mevcut psikososyal destek programlarının incelendiği ve değerlendirildiği 14 derleme çalışma, mevcut psikososyal destek programlarının incelenip yorumlanmasının ardından yeni bir psikososyal destek programı ortaya koyan 12 çalışmaya yer verilmiştir.

Tablo 4. *Çalışmaların hedef kitlelerine göre dağılımı*

Çalışmaların hedef kitleleri	N*
Ailelere yönelik çalışmalar	1
Öğrencilere yönelik çalışmalar	1
Psikolojik danışmanlara yönelik çalışmalar	1
Afetlerde görev alan bireylere yönelik çalışmalar	1
Afet yaşamış bireylere yönelik yapılan genel çalışmalar	22

*Araştırma sayısı

Tablo 4'te çalışmaların hedef kitleleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde 26 çalışmanın 22'sinin afet yaşamış tüm bireylere yönelik hazırlanmış olan psikososyal destek çalışmaları olduğu görülmektedir. Ek olarak 1 çalışma ailelere, 1 çalışma ortaokul öğrencilerine, 1 çalışma psikolojik danışmanlara, 1 çalışma da afetlerde görev alan çeşitli meslek elemanlarına yönelik hazırlanmıştır. Bu durumda çalışmaların genellikle toplumun farklı bir yapısı, farklı öğretim kademelerinden öğrenciler, çeşitli meslek grupları gibi özel bir hedef kitleye yönelik değil, afet yaşamış tüm bireylere yönelik yapıldığı söylenebilir.

Tablo 5. *Çalışma türlerine göre dağılım*

Çalışma türü	N*
Makale	13
Tez	9
Yönerge- Kılavuz- Müdahale kitabı	4

*Araştırma sayısı

Tablo 5'te afet konularında yapılan psikososyal destek çalışmaları ve psikososyal destek çalışmalarını değerlendiren araştırmaların türleri bulunmaktadır. Çalışmada yer alan 26 araştırmanın 13'ü makale araştırması, 9'u tez, 4'ü afet durumlarında uygulanabilecek psikososyal destek çalışmalarının her yönüyle ele alınıp modellendiği yönerge, kılavuz, müdahale kitabıdır. Çalışma esnasında yönerge, kılavuz ve müdahale kitabı çalışmalarının düşük sayıda olduğu ve bu çalışmada incelenen yönerge, kılavuz ve müdahale kitaplarının tamamı yurt dışı kaynaklıdır.

Tablo 6. *Çalışmaların yapıldıkları yıllara göre dağılımı*

Çalışmaların yapıldığı yıl aralığı	N*
2001- 2009	4
2010-2015	6
2016-2022	16

*Araştırma sayısı

Tablo 6'da afet konularında yapılan psikososyal destek çalışmaları ve psikososyal destek çalışmalarını değerlendiren araştırmaların yapıldığı yıl aralıkları yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında 2001-2022 yılları arasında yapılan çalışmalar değerlendirilmektedir. Tablo incelendiğinde afet konularındaki psikososyal destek konulu çalışmaların 2016 yılında artış gösterdiği, bu konuda son yıllarda daha fazla çalışma yapıldığı görülmektedir.

Mevcut Psikososyal Destek Programlarını İnceleyen Araştırmalarda İncelenen Programlara Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Bu çalışmada ele alınan 26 çalışmadan 15'ünün mevcut psikososyal destek çalışmalarını incelediği ve değerlendirdiği Tablo 3'te yer almaktadır. Bu çalışmalarda incelenen ve değerlendirilen çalışmalara baktığımızda, bazı çalışmaların ortaya konulduğu yıllara yakın yıllarda gerçekleşmiş depremlerden sonra yapılmış psikososyal destek programlarını ele aldığı görülmüştür. A1 kodlu çalışma Türkiye' de meydana gelen iki büyük deprem olan, can ve mal kayıplarının oldukça fazla yaşandığı 1999 yılı Marmara depreminin ve 2011 Van depreminin ardından yapılan psikososyal destek çalışmalarının karşılaştırılmasını içermektedir. A8 kodlu çalışmada 2020 yılında yaşanmış olan Elazığ depremi sonrasında yapılan psikososyal destek çalışmaları incelenmiştir. 2011 Van depreminden sonra yapılan psikososyal destek çalışmaları ise A12 ve A25 kodlu çalışmalarda ele alınmıştır. 1999 Marmara depremi sonrasında yapılan psikososyal müdahale çalışmaları A20 kodlu çalışmada yüksek lisans tezi kapsamında incelenip değerlendirilmiştir. Yabancı kaynaklardan elde edilen bulgular arasında A18 kodlu çalışmada, Doğu Japonya depreminin ardından uygulanan psikososyal destek çalışmaları konu alınmıştır. A22 kodlu çalışmada ise 2005 Pakistan depremi sonrasında Türk Kızılayı'nın Pakistan'da gerçekleştirmiş olduğu psikososyal destek çalışmalarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Özel bir deprem sonrası yapılan psikososyal destek çalışmalarını ele almayan, her türlü afet sonrasında gerçekleştirilmiş olan ya da gerçekleştirilebilir psikososyal müdahale programlarının ele alındığı çalışmalar incelendiğinde çalışmalarda ortak olarak sıklıkla "psikolojik ilk yardım", "akut dönem psikolojik müdahaleler", "travma sonrası" gibi kavramların yer aldığı ve değerlendirildiği gözlenmiştir.

Yapılan Çalışmalarda Ortaya Konulan Psikososyal Destek Programlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Bu araştırmada yer alan 26 çalışmadan 11 tanesi, mevcut psikososyal müdahale programlarını incelemenin yanı sıra yeni bir psikososyal destek programı ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar Tablo 1'de A4, A5, A7, A13, A14, A15, A16, A17, A19, A21, A26 kodları ile yer almaktadır. A4 kodlu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak, geliştirilen psikososyal müdahale programının ailelere yönelik geliştirildiği görülmektedir. A5 kodlu çalışmada A8 kodlu çalışmada da olduğu gibi manevi danışmanlık hizmeti ön planda tutulmuştur. Her iki çalışmada da İngiltere ve Almanya'da uygulanan manevi rehberlik konu alınmış, A5 kodlu çalışmada İngiltere ve Almanya'daki manevi rehberlik hizmeti örneği ile Türk kültürüne uygun bir afet sonrası manevi rehberlik programı oluşturulmuştur.

A7 kodlu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak psikososyal destek programı, afet sonrasında psikososyal destek konusunda aktif çalışabilmeleri için psikolojik danışmanlara yönelik geliştirilmiştir. Program içeriğinde psikolojik ilk yardım süreci gibi temel psikososyal destek müdahaleleri yer almaktadır.

A13 kodlu çalışmada afet sonrası zamana dayalı ihtiyaç grafiğinde en yüksek ve uzun süreli ihtiyaç türünün psikolojik ihtiyaçlar olduğu belirtilmektedir. A13, A14, A15, A16 kodlu çalışmalar, afet sonrası psikolojik ihtiyaçların en yüksek verimde karşılanabilmesi amacı ile müdahale kitabı, yönerge ve afet sonrası psikososyal destek kılavuzu olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmaların tamamı yurt dışı kaynaklıdır. NATO (North Atlantic Treaty Organization), IASC (International Accounting Standards Committee) gibi devlet topluluklarını temsilen birçok

ülkeden birçok çalışmacı bu kılavuzların oluşmasına katkıda bulunmuştur. Kılavuz, yönerge ve müdahale kitaplarının hepsi ihtiyaç durumunda tüm ülkelerin kullanımına açıktır.

A19 kodlu çalışmanın afet müdahale ekiplerine yönelik olarak, afet müdahale ekiplerinin psikolojik dayanıklılıklarının geliştirilmesi hedefiyle geliştirildiği görülmektedir. Tez olarak hazırlanan bu çalışmada yapılan psikososyal destek çalışması işlevsel bulunmuştur. A21 kodlu çalışmada, afet sonrası psikososyal müdahaleler arasında sık kullanılan bir müdahale yöntemi olan psikolojik ilkyardım ele alınmış, psikolojik ilk yardım konusunda işlevsel bulunan bir mobil uygulama ortaya konulmuştur.

SONUÇ

Afet sonrası dönemlerde kullanılması hedeflenerek hazırlanmış psikososyal destek çalışmalarına baktığımızda neredeyse hepsinin içeriğinde ortak olarak bulunan müdahalenin psikolojik ilk yardım olduğu görülmektedir. Bu çalışmada incelenen psikososyal destek programlarının çoğu afetten etkilenen tüm bireylere yönelik oluşturulmuşken sadece dört tanesinin toplumun belirli bir yapısına, bir meslek kesimine, afetlerde görev alan çalışmacılara yönelik hazırlanmıştır. Afetlerde her türlü sağlık çalışanı, ruh sağlığı çalışanı, askeri personel, arama kurtarma gönüllüleri ve personelleri, makine operatörleri, her alanda çalışan gönüllü çalışmacılar gibi birçok meslek kolundan bireyin yer aldığını değerlendirdiğimizde; meslekler ve çalışmacıların çalışma türü özelinde daha fazla psikososyal destek programının geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İncelenen çalışmalar sonucunda yardım edenlere yardım konusunda daha fazla çalışma yapılması gerektiği görülmektedir.

Afetler, gerçekleştiği bölgede toplumun her kesimini, her bireyini benzer şekilde etkilemektedir. Yıkıcı deprem, sel, ölüme sebebiyet verebilen salgın hastalık gibi afetlerden toplumda en çok etkilenen yapı birimlerinden biri de ailedir. İncelenen 26 çalışmadan sadece birinin ailelere yönelik hazırlanmış olması dikkat çekmektedir. Afetler sonrasında aile bireyi, ev, eşya gibi kayıplar yaşayan ailelerin yas süreçlerinin de göz önünde bulundurulduğu daha fazla ve çeşitli psikososyal becerileri geliştirmeye yönelik psikososyal destek programının hazırlanması önerilebilir.

Buna ek olarak bu çalışmada incelenen çalışmalar arasında sadece bir çalışmanın öğrencilere yönelik olduğu görülmüştür. Afetlerin ardından öğrencilerin yaşam düzenleri büyük ölçüde değişebilmektedir. Bu değişim sebebiyle dezavantajlı birçok öğrenci eğitim hayatına devam etmekte çeşitli zorluklar yaşayabilmektedir. Öğrencilerin temel sosyalleşme alanı olan okullar, afetler sebebi ile tatil edilebilmekte ya da online eğitim sistemine geçiş yapılabilmektedir. Bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda çocukları çeşitli psikososyal alanlarda destekleyecek daha fazla eğitim ve müdahale programının geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Çalışmalar yıllarına göre sınıflandırılıp incelendiğinde, son 6 yılda afet sonrası psikososyal destek konusunda yapılan çalışmaların önemli oranda arttığı görülmektedir. 2016 yılında yapılan bir çalışmada dünyada meydana gelen afetler sonucunda 7.628 kişinin hayatını kaybettiği ve 411 milyon insanın bu afetlerden etkilendiği ortaya konmuştur. Yine aynı çalışmada Dünya Risk Raporları sonucunda Türkiye riski en yüksek ve artış eğilimli on ülke içerisinde yer almaktadır (Ersoy, Nurlu, Gökçe, & Özmen, 2017). 2019 yılında ortaya çıkan

Covid-19 pandemisi, Dünya Sağlık Örgütü'nün 2022 yılında yaptığı açıklamaya göre dünya genelinde 15 milyona yakın can kaybına sebep olmuştur. Son olarak 2023 yılının şubat ayında Türkiye'de meydana gelen 7,7 ve 7,6'lık depremler sonucunda 58.572 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu veriler ışığında son yıllarda dünya genelinde ve Türkiye özelinde yaşanan afetlerin sebep olduğu can kayıplarının arttığı söylenebilir.

Artan afetlerin ardından psikososyal destek konularında çeşitli çalışmaların arttığı Tablo 6'da görülmektedir. Bu çalışmada incelenen çalışmaların çoğundaki ortak bulgulardan biri de afet sonrası destek çalışmalarındaki koordinasyon eksikliğidir. Afet sonrası psikososyal destek programlarının geliştirilmelerinin ardından deneme uygulamalarının yapılmaması ve programların test edilmemesi alanda büyük eksiklik yaratmaktadır. Bu durum Eyre'nin 2008 yılında yapmış olduğu, acil durumlarda bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması konulu çalışmasında da afet sonrası psikososyal destek alanında kapsamlı çalışmaların bulunduğu fakat denenmiş ve test edilmiş en iyi programın henüz ortaya konulmadığı sonucu ile benzeşmektedir (Eyre, 2008). Benzer şekilde 1992-2014 yılları arasında Hollanda'da meydana gelmiş 12 afet sonrasında yapılmış psikososyal destek çalışmalarının değerlendirildiği bir meta-sentez çalışmasında da tekrarlanan örgütsel sorunların planlama, eğitim, bilgi sağlama aşamalarında gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Jacobs vd., 2019).

Psikososyal destek çalışmalarının sadece afet sonrasına yönelik olması yetersiz kalmaktadır. Afet öncesinde bu destek çalışmaları için iş birliği yapılacak ekip (devlet kurumu, sivil toplum kuruluşu, dernek vs.) belirlenip olası bir afet durumunda uygulamanın hangi sistematik ile kimler tarafından uygulanacağı detaylıca planlanmalıdır. Afet sonrası kısa dönem içerisinde önemli olan psikolojik ilk yardımdır. Zaman geçtikçe psikososyal destek ihtiyacı artabilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda psikososyal destek personellerine yönelik eğitimlerin artırılması, yardım edenlere yardımın süreç içerisinde ihmal edilmemesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Acı, Ö., & Kutlu, Y. (2018). *Afet hemşireliği*. Türkiye Klinikleri.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (t.y.). AFAD açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Alakara Özcan, G. (2018). *Afetlerde psikososyal destek hizmetlerinin AFAD'da çalışan sosyal çalışmacılar tarafından değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Altun, F. (2016). Afetlerde psikososyal hizmetler: Marmara ve Van depremleri karşılaştırmalı analizi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8-9), 183-197.
- Arasan Özbay, Z. (2015). *Afet müdahale ekipleri için psikososyal beceri kazanımı programının hazırlanması ve etkililiğinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Aydın, D. (2014). Afet sonrası psikososyal destek uygulamaları. *İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi*.
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/20281/mod_resource/content/1/Makale%20-%20Afet%20Sonrası%20Psikososyal%20Destek%20Uygulamaları.pdf

- Bisson, J. I., Tavakoly, B., Witteveen, A. B., Ajdukovic, D., Jehel, L., Johansen, V. J., ... & Olf, M. (2010). TENTS guidelines: development of post-disaster psychosocial care guidelines through a Delphi process. *The British Journal of Psychiatry*, 196(1), 69-74.
- Çağlar, A. (2013). *2011 Van depremleri sonrası ortaöğretim öğrencilerine yönelik psiko-sosyal destek çalışmalarının değerlendirilmesi (Erciş ilçesi örneği)*. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Çoban, D. (2019). *Afet ve acil duruma maruz kalmış bireylerde psikososyal destek uygulamalarının bireylerin günlük yaşantısına dönüş sürecindeki etkinliğinin araştırılması*. Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Erdur Baker, Ö., Yıldırım, Z., & Altun, A. (2018). *Afetlerde psikolojik destek için psikolojik danışmanlara yönelik çevrimiçi eğitim geliştirilmesi*. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/618564/afetlerde-psikolojik-destek-icin-psikolojik-danismanlara-yonelik-cevirimici-egitim-gelistirilmesi>
- Ersoy, Ş., Nurlu, M., Gökçe, O., & Özmen, B. (2017). 2016 yılında dünyada ve Türkiye’de meydana gelen doğa kaynaklı afet kayıplarının istatistiksel değerlendirmesi. *Mavi Gezegen Dergisi*, 1(22), 13-27.
- Eyre, A. (2008). Meeting the needs of people in emergencies: a review of UK experiences and capability. *Emerging Health Threats Journal*, 1(1), 7070.
- Genç, E. Turhan, Z., & Tanhan, A. (2021). Koronavirüs salgın sürecinde ve afet dönemlerinde psikolojik destek hizmeti: Aile-odaklı psikolojik müdahale programı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 203-222.
- Güre, M. D. P. (2021). Yardım edenlere nasıl yardım edilecek? Afetlerde çalışan profesyonellerle bütüncü grup terapisi uygulamaları. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 6(1), 29-40.
- IASC. (2007). *Mental health and psychosocial support. In Emergency settings*. <https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-11/IASC%20Guidelines%20on%20Mental%20Health%20and%20Psychosocial%20Support%20in%20Emergency%20Settings%20%28English%29.pdf>
- İlhan, T., (2015). Depremden sonra yaşantının normalleşme ve psikososyal destek süreci için bir model. *International Burdur Earthquake&Environment Symposium (IBEES2015)*. (s. 361-367). Burdur, Türkiye.
- Jacobs, J., Oosterbeek, M., Tummers, L. G., Noordegraaf, M., Yzermans, C. J., & Dückers, M. L. (2019). The organization of post-disaster psychosocial support in the Netherlands: A meta-synthesis. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1), 1544024.
- Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü (2023). *Deprem bilgileri, büyük depremler*. <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/>
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik derleme metodolojisi: Sistemik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.
- Kılıç, M. (2005). *Afetlerde psikososyal hizmetlerin etkililiği: Türk Kızılayı ve 2005 Pakistan depremi*. Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

- NATO (2008). *Psychosocial care for people affected by disasters and major incidents*. https://www.coe.int/t/dg4/majorhazards/ressources/virtuallibrary/materials/Others/NATO_Guidance_Psychosocial_Care_for_People_Affected_by_Disasters_and_Major_Incidents.pdf
- Özçelik, E. (2020). Afetlerde sosyal hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1), 46-55.
- Pozam, E. G. (2022). *Afet sonrasına yönelik psikolojik ilk yardım uygulaması'nın geliştirilmesi ve uygulanması*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Ramazano, M. (2016). *Türkiye'de afet ve acil durumlar sonrası yürütülen psikososyal müdahalelerin analizi ve psikososyal müdahale önerisi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Serhat, M. (2021). *Türkiye'de 1999 Marmara Depremi'nden itibaren afet ve acil durumlarda psikososyal destek uygulamalarının gelişimi*. Yüksek lisans tezi, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis.
- Seto, M., Nemoto, H., Kobayashi, N., Kikuchi, S., Honda, N., Kim, Y., Kelman, I. & Tomita, H. (2019). Post-disaster mental health and psychosocial support in the areas affected by the Great East Japan Earthquake: A qualitative study. *BMC Psychiatry*, 19, 1-13.
- Seynaeveg, J.R. (2001). *Psycho-Social support in situations of mass emergency*. Ministry of Public Health. Brussels, Belgium.
- Seyyar, A., & Yumurtacı, A. (2016). Afet odaklı acil manevi sosyal hizmet uygulamaları bağlamında Türkiye'ye yönelik bir model önerisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 1-24.
- Şen, A. B. (2021). Afet ve acil durumlarda akut dönem psikososyal destek müdahaleleri. 23. *Ulusal Sosyal Hizmet Sempozyumu*. 19-21 Kasım, Burdur, Türkiye.
- Tatoğlu, M. (2020). *Acil yardım afet yönetimi programı ve travma sonrası stres bozukluğu arasındaki ilişkisi*. Yüksek lisans tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- T.C. Aile Bakanlığı. (2018). Psikososyal destek nedir? https://www.aile.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Psikososyal_Destek_%20Nedir.pdf
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
- Tursun, S. (2020). Elazığ depremi: Depremzedelere manevi danışmanlık ve rehberlik. *Olağanüstü durumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik: Disiplinlerarası araştırmalar*, 90.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (t.y.). <https://sozluk.gov.tr>
- UNICEF. (2015). *Van Erciş Depremleri Sonrası Yürütülen Psikososyal Destek Programlarının Değerlendirilmesi 2015*. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/van-ercis-depremleri-sonras-yurutulen-psikososyal-destek-programlarının-değerlendirilmesi>
- Witteveen, A. B., Bisson, J. I., Ajdukovic, D., Arnberg, F. K., Johannesson, K. B., Bolding, H. B., Elklit A., Jehel, L. Johansen, V.A., Lis-Turlejska M., Nordanger, D. O., Orengo Garcia, F. Polak, A.R., Punamaki R. L., Schnyder, U. Wittmann, L. & Olf, M. (2012). Post-disaster psychosocial services across Europe: The TENTS project. *Social Science & Medicine*, 75(9), 1708-1714.